

УДК 37.016:81.161.2:81'373.7(045)
DOI 10.32782/2412-9208-2024-2-36-48

**SYSTEM OF WORK ON ASSESSMENT OF PHRASEOLOGISMS
BY STUDENTS 6TH CLASS (PROJECT "INTELLECT OF UKRAINE")**

**СИСТЕМА РОБОТИ ІЗ ЗАСВОЄННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УЧНЯМИ
6 КЛАСУ (ПРОЄКТ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»)**

Tetiana YEVTUSHYNA,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
of the Department of Ukrainian
Philology and Methodology
Training of Professional Disciplines,
South Ukrainian National
K. D. Ushinsky Pedagogical
University
26, Staroportofrankivska Str., Odesa,
65020, Ukraine

Тетяна ЄВТУШИНА,
кандидат філологічних наук,
доцент,
доцент кафедри української
філології і методики навчання
фахових дисциплін,
Державний заклад
«Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
м. Одеса, 65020, Україна

ievtushyna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6561-5880>

Lilia ZOSIMOVA,
Teacher of Ukrainian Language
and Literature,
Odesa private school
of I–III degrees "Vyeda"
32-a, Mechnikova Str., Odesa,
65029, Ukraine

Лілія ЗОСИМОВА,
учитель української мови
і літератури,
Одеська приватна школа
I–III ступенів «Веда»
вул. Мечникова, 32-а,
м. Одеса, 65029, Україна

zosimova2018@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-6734-8278>

ABSTRACT

The article examines the system of work on learning idioms by 6th grade students under the «Intellect of Ukraine» project.

It was emphasized that training under the «Intellect of Ukraine» program is progressive and effective due to thoughtfulness, integration, professionalism, creativity, patriotism, and effectiveness. Accordingly, in multifunctional lessons of the Ukrainian language, students cooperate with various partners in a pair, group, team; perform various social roles; take responsibility for their own decisions and their implementation; deepen basic skills and skills for communication in the Ukrainian language in areas and situations of communication that are vital for their age and relevant for modern society.

It was found that the language content line of Ukrainian language lessons in the 6th grade does not provide for a separate section «Phraseology». However, almost every multifunctional lesson includes vocabulary work with idioms, integration of knowledge and skills.

It has been investigated that the system of work on the acquisition of idioms by 6th grade students under the «Intellect of Ukraine» project has the following features: in the conclusions to the lessons, students are provided with historical references about idioms of biblical origin, there are mini-dictionaries of idioms, competitions «The Smartest», «Preparing for the external examination», arranging sentences with studied phraseological units. It is noted that sixth-graders learn the uniqueness of the Ukrainian language and the national uniqueness of Ukrainians with the help of expressive possibilities of phraseological units, the components of which are pronouns, numerals, and verbs. In addition to mine, children are convinced in Ukrainian language lessons that the idioms reflect the surrounding nature of Ukrainians, the richness of the plant and animal world, the outer and inner world of man.

It is emphasized that, as experience shows, 6th grade students like to learn the semantics of fixed expressions with the help of project work or problem situations: explain with the help of pictures on the board, use puzzle pictures or animated video; create presentations of phraseological units; visit the language design bureau; supplement the texts of the exercises with learned phraseology; apply interdisciplinary connections, etc.

Key words: phraseology, work system, «Intellect of Ukraine» project, multifunctional lessons, 6th grade students.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реалії сьогодення стали поштовхом становлення та реалізації компетентнісного підходу в освітній практиці. Саме шкільна освіта повинна виконати важливу місію – сформувати мовленнєво компетентну особистість, яка здатна жити й працювати в сучасному суспільстві і яка досконало володіє влучним дотепним словом, зокрема фразеологізмом. Тому нині насамперед доцільно втілювати комунікативну мету навчання, щоб оволодіти українською мовою як засобом спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. В українській лінгводидактиці XXI століття спостерігаємо появу творчих проєктів стосовно впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес основної та профільної школи: Н. Бондаренко [2; 9], Н. Голуб [1], О. Горошкіна [2; 7; 9], Т. Груба [3], Н. Дика [5], Г. Дідук-Ступяк [6], С. Караман [7], Т. Кушнір [8], М. Пентиліук [10], В. Сидоренко [11] та ін. Дослідники наголошують, що «потреба в утвердженні компетентнісної парадигми зумовлена урахуванням соціальних викликів і запитів особистості» [9, с. 4]. Це допоможе подолати розрив між здобутими знаннями, навчальними вміннями й навичками учнів і практичною діяльністю, якою передбачено розв'язання різноманітних життєвих завдань [3, с. 189].

Проте релевантність компетентнісного підходу стосовно увиразнення мовлення учнів основної школи потребує уточнення, урізноманітнення та впровадження, зокрема за проєктом «Інтелект України».

Мета статті – дослідити систему роботи із засвоєння фразеологізмів учнями 6 класу за проєктом «Інтелект України» на уроках української мови в аспекті вдосконалення комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: схарактеризувати навчально-методичне забезпечення вивчення фразеології учнями 6 класів за проєктом «Інтелект України»; уточнити параметри засвоєння фразеології учнями 6 класів за проєктом «Інтелект України»; урізноманітнити вивчення фразеологізмів української мови з метою уварознення мовлення учнів 6 класів за проєктом «Інтелект України».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Упродовж останніх п'ятнадцяти років в закладах загальної середньої освіти набирає обертів упровадження навчання за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України». Провідна мета курсу української мови в основній школі за цим проєктом полягає в плеканні майбутньої інтелектуальної еліти нації; забезпечення мовного й мовленнєвого розвитку дитини, належного рівня комунікативної компетентності; формування глобальних знань про рідну мову, її закони, систему виражально-зображальних засобів; розширенні лінгвістичної обізнаності учнів, прилученні їх до національної історії та культури [13, с. 1]. Подача, засвоєння, систематизація, узагальнення та закріплення знань за проєктом «Інтелект України» проводяться в новій нестандартній формі. Програму орієнтовано на високий рівень знань і всебічний розвиток дитини. Розроблено таким чином, що завдяки щомісячним комплектам зошитів разом із численно впорядкованою наочністю та відеоматеріалами, зображенням на плакатах і телеекрані об'єкти вивчення доступні, цікаві, захоплювальні; учні швидко розуміють, як виконувати завдання, часто в пригоді стають алгоритми виконання вправ; система спеціальних вправ розвиває пам'ять, увагу, дивергентне та критичне мислення. Це нова якість освіти, новий підхід до навчання.

Навчання за програмою «Інтелект України» прогресивне й ефективне завдяки продуманості, інтегрованості, професіоналізму, творчості, патріотизму, результативності.

Компетентнісна освіта за пропонованою програмою втілює в життя основні положення компетентнісного підходу та продовжує процес формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Відповідно на поліфункціональних уроках української мови учні співпрацюють із партнерами в парі, групі, команді; виконують різні соціальні ролі; беруть на себе відповідальність за власні рішення та їхнє виконання; поглиблюють базові вміння та навички для спілкування українською мовою в життєво важливих для свого віку й актуальних для сучасного суспільства сферах і ситуаціях спілкування [13, с. 6].

Зокрема, мовна змістова лінія уроків української мови (92 години) в 6 класі не передбачає окремого розділу «Фразеологія». Проте майже на кожному поліфункціональному уроці наявна словникова робота з фразеологізмами, інтеграція знань та навичок. У проєкті дотримано твердження, що «системне, цілеспрямоване вивчення фразеології є важливою умовою формування мовної особистості, з одного боку, і становлення духовних цінностей – з іншого» [12, с. 3].

Як підтверджує наш досвід, у мовній змістовій лінії першого семестру в темі «Повторення» (7 годин) доречно відведено місце фразеології на поліфункціональних уроках української мови. Проте в очікуваних результатах навчально-пізнавальної діяльності учнів не передбачено закріплюваних знань і вмінь. Їх прописано лише в мовленнєвій змістовій лінії, з посиленою увагою на створенні власних висловлювань із вживанням прислів'їв і приказок для висновків та узагальнень [13, с. 21–27].

Перші сім уроків – це повторення вивченого в п'ятому класі та усвідомлення двох нових фразеологізмів біблійного походження: *зарити талант у землю* та *неопалима купина* [14, с. 39]. Робота над цими фразеологізмами не містить алгоритму. У пригоді професійна майстерність учителя-словесника та застосування постулатів проєкту. Історична довідка про ці фразеологізми запропонована в робочому зошиті. Проте, як показує досвід, шестикласникам цікаво опрацювати зміст біблійних не лише нагадуванням учителя про поняття «біблійні фразеологізми», а проблемне засвоєння семантики цих сталих висловів: пояснити за допомогою малюнків на дошці, використати малюнки-пазли, анімаційне відео. Крім того, для охочих можна запропонувати створити роботу в парі: підготувати презентацію одного фразеологізму, використавши метод інтерв'ю з батьками, бабусями чи дідусями. І врешті-решт завершують творчі узагальнення, що нині *зарити талант у землю* – нехтувати здібностями, не розвивати їх.

Увиразнить і збагатить мовлення учнів бесіда за виучуваним фразеологізмом:

– Чи відомо, що слово «талант» у сиву давнину не стосувалося таланту людини?

– А чи можете уявити, що воно було казково великою грошовою та ваговою одиницею? Воно означало понад 26 кілограмів цінних металів. З чим Ви можете це сьогодні порівняти? А раніше за один талант одна родина могла прожити кілька десятків років. А у відомій школі Сократа стільки коштувало шість років престижного навчання. Сучасне значення пов'язане з біблійною притчею: розподільно зачитаємо, проаналізуємо, розгорнувши висновки до уроку 5 [14, с. 34].

За схожим питальним алгоритмом доречно засвоїти біблійний фразеологізм *неопалима купина*. Системна робота в проєкті уможливить

учням згадати легенду «Неопалима купина», яку вивчали на уроках української літератури в 5 класі та наголосити на символічності рослини, її нинішню актуальність.

Під час повторення у вересні шестикласники за «Інтелектом» працюють у конкурсах «Найрозумніший» із такими фразеологізмами: *кадити фіміам, грати першу скрипку, грати на нервах* [14, с. 13]; *накивати п'ятами, пасти задніх* [14, с. 28]; *альфа і омега, за тридев'ять земель* [14, с. 33]. Це здебільшого пояснення значень фразеологізмів чи установлення відповідності значення зі сталою сполукою. За бажанням додому можна запропонувати улюблений тест: <https://learningapps.org/view1277203>.

Крім того, проєкт захопливо знайомить з історією походження фразеологізмів *зарубати на носі* [14, с. 14]; *заткнути за пояс* [14, с. 19]; *сім п'ятниць на тиждень* [14, с. 24]; *бити байдики* [14, с. 24]. Усі вони – це «Хвилина Знайка» під час підбиття підсумків уроків. Зміст вправ за робочим зошитом та власні наші інтерпретації апелюють до пошукової роботи, спонукають усвідомити комунікативну особливість фразеологізмів у їхньому тандемі з жестами.

Наприклад, активізує пізнавальну діяльність та увиразнює мовлення учнів 6 класу укладання усних речень за допомогою фразеологізмів у малюнках: *зарубати на носі* (запам'ятати). Після розповіді історії виникнення фразеологізмів учні, наприклад, дізнаються цікаві факти. Зокрема, за часів Київської Русі було гріхом для будь-якої статі не носити пояс. Навіть під час хрещення немовля підперезували. У ті часи пояс ділив людське тіло немов на дві частини: верх – душа, низ – земне, нечисте. Фразеологізм означає перевершувати кого-небудь у чомусь. Щоб удосконалити комунікативну компетентність учнів, пропонуємо доповнити історичні відомості про цей фразеологізм власними міркуваннями, уводячи його в речення різних стилів із підібраними синонімами та антонімами, укладання інтерактивної вправи чи коментар за наявною <https://learning.ua/mova/shostyi-klas/vstanovliuemo-vidpovidnist2> тощо. Учні інколи називають такі фразеологізми мовними вітамінами чи родзинками. Робота з аналізованими паравербальними фразеологізмами доводить особливість правил чемної поведінки людею у суспільстві, знайомить із національним етикетом, сприяє реалізації комунікативної та діяльнісної змістових ліній навчання української мови. Діти старанно виконують такі завдання. Уважність беззаперечна, оскільки вони знайомі з попереднього класу, що за декілька уроків рубрика «Готуємося до ЗНО/НМТ» із вивченими фразеологізмами [14, с. 76–77].

Після повторення вивченого учні 6 класу у вересні вивчають числівник. Це непроста морфологічна тема, проте автори проєкту подбали, щоб школярі хотіли вчитися. Ця тема безмежна у фразеологізмах, це

скарб для увиразнення мовлення учнів. Не на один щабель піднесе вверх комунікативну компетентність проєктна робота з фразеологізмами, що містять числівники.

Жовтневий період та початок листопада навчання української мови насамперед захопив увагу шестикласників-інтелективців фразеологізмами *сім футів під кілем* та *напести сім мішків гречаної вовни* [15, с. 47]. Проте не обов'язково витратити на уроці час на подання чи самостійне опрацювання хвилини цікавого мовознавства, підбиваючи підсумки. Сьогодні пропонує комічність фразеологізму та його завуальовану історичну довідку. Наприклад, ліс учнівських рук бачимо, демонструючи вибірку з газети «Голос України» <http://www.golos.com.ua/article/361016>.

Застосовуючи методи випереджувального навчання, зазначимо учням 6 класу, що згодом вони будуть стежити за «життям» цього фразеологізму в повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького на уроках української літератури в 10 класі. Для підтвердження можна продемонструвати уривок із повісті на інтерактивній дошці: *Вона здогадалась, що вже наговорила сім мішків гречаної вовни, й прикусила язика* (І. Нечуй-Левицький). Інтригувальним моментом стане повідомлення вчителя, що цей фразеологізм має близько п'ятнадцяти синонімів. Для увиразнення мовлення учнів пропонуємо їм пошукати в мовній скарбниці синоніми до фразеологізму *наговорити сім мішків гречаної вовни* та свої життєві ситуації їхнього використання. Наприклад: *городити теревені, гнути всячину, смаленого дуба плести, наговорити на вербі груші, гнати химери, про химину кури торочити, сон рябої кобили розводити*. Погодьмося, що національно-культурні елементи семантики таких паралінгвальних фразеологізмів прочитаємо в прямому значенні їхніх компонентів, адже невербальні засоби спілкування – культурні реалії і фрагменти національно специфічної моделі світу. Натомість фразеологізми як транслятори невербальних засобів спілкування можна інтерпретувати як «продукти вияву специфіки мови та культури відповідної мовної спільноти» [4, с. 247].

Випереджувальним моментом також є зауваження, що аналізований фразеологізм та інші – один член речення, про що за проєктом поглиблено буде в першому семестрі 8 класу «Головні та другорядні члени речення».

Потужність експресивності одиниць фразеології в увиразненні мовлення шестикласників проєкт пропонує продемонструвати, крім того, за допомогою захопливих історій про походження фразеологізму *на дві коцюби* [15, с. 14]. Для міських дітей цей фразеологізм немов супергерой. Причина, чому він має значення «дуже високо», дивує школярів. Магічні властивості ключового слова заглиблюють дітей у таїну духовної

та матеріальної культури нашого народу, активізують пізнавальну діяльність, виховують любов до рідного народу.

Завершуючи вивчення числівника, учні продемонструють у листопаді-грудні в мовних вікторинах свої навички увиразненого мовлення, крім того, за допомогою роботи «в парі», доповнюючи інтелект-карту [16, с. 79] на власних гаджетах.

Перше півріччя також передбачає збагачення комунікативної компетентності учнів 6 класу за допомогою знайомства з фразеологізмами, компонентом яких є виучувані на поліфункціональних уроках займенники. Це унікальна знахідка проекту «Інтелект України», навчати української мови з наголошенням, що «основа творення національної неповторності й самобутності вважають лексичний і граматичний рівень мови» [16, с. 69]. Вивчаючи займенники у фразеологізмах, учні 6 класу переконуються, що займенник є стрижневою частиною мови у творенні національного характеру української мови. Займенникові фразеологізми дають змогу побачити національну особливість на основі своїх форм та вживаності: *аби почати, а там воно піде* тощо. Фразеологізми зі зворотним займенником *себе* також унаочнюють українську дійсність: *мотати собі на вус, сам собі пан, не чути землі під собою, опанувати себе*. Щоб увиразнити мовлення учнів, пропонуємо не лише усвідомлювати значення цих одиниць, а й відчуті їхню експресивність у мінітекстах командної роботи: «Художній стиль», «Науковий стиль», «Публіцистичний».

Учні 6 класу пізнають самобутність української мови й національну неповторність українців за допомогою експресивних можливостей фразеологізмів, складниками яких є вказівні / присвійні / означальні / відносні / заперечні / неозначені займенники [16, с. 70]. Діти переконуються на поліфункціональних уроках української мови, що у фразеологізмах відображено навколишню природу українців, багатство рослинного і тваринного світу, зовнішній та внутрішній світ людини. Уважаємо, що доречно узагальнювати з учнями, що українська фразеологія – джерело, у якому інтерпретовано історію, суспільне життя минулих століть, виробничу діяльність, побут, мораль, родинні стосунки, звичаї, вірування людей.

Натомість у січні учні 6 класу вивчають п'ять нових фразеологізмів: *не від світу цього* – «про замріяних людей, які цураються реальності», *не хлібом єдиним живе людина* – «про важливість духовних цінностей», *не один пуд солі з'їсти* – «провести разом багато часу», *не в лад* – «робити щось погано» [17, с. 15] і *дати відкоша* – «дати відсіч» [17, с. 29]. Робота з цими фразеологізмами запропонована лише у висновках та домашньому завданні (усно пригадати значення та зробити ілюстрацію) до третього січневого уроку. На нашу думку, експресивний потенціал цих фразеологізмів доцільно використати таким чином: запропонувати шес-

тикласникам увести в тексти вправ про В. Сухомлинського [17, с. 16] та П. Яцика [17, с. 27] нові фразеологізми.

Усвідомити семантико-комунікативне значення фразеологізму *дати відкоша* допоможе проєктна робота з такими завданнями: простежити роль фразеологізму та його синонімів у весільній обрядовості українців; використання фразеологізму в українській літературі; розігрування діалогів із вивченими раніше фразеологізмами та *дати відкоша*, не забуваючи про опанований розділ «словотвір».

Доречною за проєктом буде «Рекламна пауза» з фразеологізмами. Учні не відмовляться від спроби укладати рекламний слоган. Наприклад: *Дай відкоша вірусам, ходімо за знижками в «Сільпо»*.

Також січневі поліфункціональні уроки української мови передбачають повторення значення вивчених в 5–6 класах фразеологізмів. Зокрема: *не знати собі місця* – «хвилюватися», *двох слів до купи не зв'яже* – «не може чітко висловлюватися», *виходити із себе* – «утрачати контроль» [17, с. 4]; *кадити фіміам* – «вихвалити», *муляти очі* – «набридати», *усталяти палиці в колеса* – «перешкоджати», *розбити глека* – «посваритися» [17, с. 9]; *дамоклів меч* – «постійна небезпека», *усім по сім* – «порівну» [17, с. 23]; *альфа і омега* – «початок і кінець», *голці ніде впасти* – «тісно» [17, с. 33]; *пам'ятати до нових вінчиків* – «довго» [17, с. 38]; *грати першу скрипку* – «бути головним», *дамоклів меч* – «постійна небезпека» [17, с. 43]. Як бачимо, здебільшого це закріплення значення фразеологізмів у конкурсах «Найрозумніший»; установи відповідність чи поясни значення. Лише в одному завданні на повторення «Готуємося до ЗНО» учні увиразнюють мовлення за допомогою фразеологізму *давати відкоша* [17, с. 55]. Проте діти із задоволенням прислухаються до рекомендацій учителя: використати якомога більше січневих фразеологізмів у проєкті «Як учинки та діяльність людини впливають на клімат» [17, с. 49]. Для полегшення роботи учнів «Інтелект України» пропонує тексти рубрики «Для творчих, активних і допитливих». На їхній основі та власному досвіді діти беруть до уваги твердження: на нашій планеті спостерігається прискорене потепління, найближчими роками підвищаться рівень морів і океанів, площа арктичних льодовиків збільшується тощо.

За програмою змістова лінія лютого передбачає продовження теми «Способи словотворення» та вивчення нової об'ємної та важливої теми «Дієслово». Водночас дітям проєкт пропонує останні в навчальному році 7 нових фразеологізмів: *брати на клини* – «глузувати», *відкладати в довгий ящик* – «відкладати якоїсь справи на довгий час», *впадати в око* – «помічати», *усталяти палиці в колеса* – «перешкоджати», *перекувати мечі на рала* – «відмовитися від войовничих намірів» [18, с. 38]. Не обов'язково відкривати секрети значення нових фразеологізмів, варто згадати другий розділ одного з улюблених програмових творів у

6 класі – повість «Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера» Ярослава Стельмаха. За малюнками учні швидко впізнають головних героїв – майбутніх шестикласників Митька Омельчука та Сергія Стеценка, які, щоб виконати домашнє завдання з біології, поїздом поїхали до бабусі Митька в село Юрківку. Чесні, добрі, мужні й винахідливі, наполегливі, вони потрапляли в пригоди. За малюнками учні миттєво згадають значення фразеологізмів – це репліки зазнайкуватого Василька. Таким чином вибудована робота над фразеологізмами дає змогу реалізувати міжпредметні зв'язки та вдосконалити пам'ять, комунікативну компетентність школярів тощо.

Вивчаючи вид дієслова, учні 6 класу знайомляться з останніми трьома новими фразеологізмами цього навчально класу. У висновках до уроку 8 комунікативно значущою є рубрика «Цікава фразеологія»: *докладати рук* – «багато працювати над чим-небудь», *підставляти плече* – «допомагати кому-небудь», *скидати тягар з плечей* – «позбуватися чогось небажаного» [18, с. 48]. Для вдосконалення комунікативної компетентності пропонуємо учням зобразити реалії нашого сьогодення за допомогою цих фразеологізмів.

У лютому, окрім зазначено, учні 6 класу на поліфункціональних уроках української мови узагальнюють і повторюють значення 16 фразеологізмів за допомогою конкурсу «Найрозумніший»: [18, с. 5; 18, с. 10; 18, с. 15; 18, с. 20; 18, с. 37; 18, с. 42; 18, с. 47]. Ці фразеологізми пропонуємо додати до порад професора Гранослова про науковий опис приміщення. Як наслідок – цікаві твори. Пам'ятаючи, що шестикласники із задоволенням «підпрацьовують» журналістами, пропонуємо не лише зредагувати пізнавальний текст про Івана Франка, а й доповнити його фразеологізмами, пояснити, яких змістових та мовних змін набув текст.

Ефективними є вправи «Готуємося до ЗНО/НМТ» [18, с. 68], у яких учні 6 класу повинні увідповіднити фразеологізми з їхніми значеннями. Також варто не забувати про інтерактивні тести, які доцільно продовжувати в розігруванні діалогів, тематичних мінітекстах, відтворенні фразеологізмів за допомогою жестів. Залежно від типу уроку та навчальної мети учні виконують вправи на відвідування конструкторського бюро, удосконалюючи навички діалогічного та монологічного мовлення з використанням вивчених фразеологізмів. Побудована таким чином робота, на нашу думку, виконує комунікативну; мотиваційну; пізнавальну; актуалізаційну; розвивальну; організаційну; виховну; корекційну; контрольну функції.

Мовна змістова лінія уроків української мови березня-травня передбачає лише систематизацію знань про вивчені фразеологізми в 5–6 класах. На нашу думку, неоліком роботи над фразеологізмами останніх трьох місяців навчання в 6 класі є відсутність поглиблення семантики

фразеологізмів із компонентами займенниками та числівниками, обмежене вживання повторюваних фразеологізмів. Багато уваги приділено міфологічним фразеологізмам, а діти їх швидко розпізнають, пояснюють значення чи увідповіднюють за малюнками. На нашу думку, поєднання мови з фотомистецтвом дуже ефективно не лише для вдосконалення комунікативної компетентності учнів, а й для розвитку логіки, критичного мислення, пам'яті тощо.

Повторюваними в другому семестрі є фразеологізми *стріляний птах* [19, с. 31; 19, с. 70; 19, с. 71] та *грати першу скрипку* [17, с. 43; 18, с. 15; 20, с. 25]. На їхнє відтворення доречними є ребуси.

Завершальним творчим та ефективним у системній роботі над фразеологізмами є усний урок-квест і письмова робота – укласти письмовий твір-оповідання на основі побаченого з використанням якісних підготовчих вправ, пам'яток, фразеологізмів.

Висновки. Отже, проведений аналіз системи роботи із засвоєння фразеологізмів учнями 6 класу за проектом «Інтелект України» підтверджує новаторство, ефективність програми й методичного забезпечення навчального процесу. Проте наш практичний досвід підказує деякі додаткові види роботи з фразеологізмами, які поглиблюють комунікативну компетентність учнів 6 класу.

У подальшому доречно продовжити вивчати започатковану тему.

Література

1. Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 9. С. 2–7.
2. Горошкіна О. М., Бондаренко, Н. В., Попова, Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020.
3. Груба Т. Л. Методика формування мовної особистості старшокласника на уроках української мови (профільний рівень): дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук зі спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2019. 547 с.
4. Демиденко Г. Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокulturі: монографія. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2014. 175 с.
5. Дика Н. М., Огарь Ю. В. Реалізація комунікативно-когнітивного підходу до навчання синтаксису в профільній школі: від думки до тексту. *Молодий вчений*. 2016. 11(38). С. 426–431.
6. Дідук-Ступ'як Г. І. Дискурсно-текстологічний і прагматико-комунікативний аспекти лінгвометодичної інноваційної макротехнології «Інтерація різнотипових підходів до вивчення української мови» в основній школі. *Наукові запуски Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2014. № 2. С. 88–95.
7. Караман С., Горошкіна О., Караман О., Попова Л. Формування ключових компетентностей учнів засобами підручника «Українська мова» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 6. С. 22–29.

8. Кушнір Т. І. Формування граматичної компетентності учнів 8–9 класів у процесі вивчення синтаксису: дис. канд. пед. наук. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016. 294 с.

9. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : методичний посібник / Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. 128 с.

10. Пентиліук М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному процесі. Українська мова та література в школі. 2010. № 2. С. 2–8.

11. Сидоренко В. Формування синтаксичної компетентності учнів на засадах інноваційних освітніх підходів. *Методичні студії*: зб. наук.-метод. праць. Випуск 5 / Укл.: Михайло Вінтонів (відпов. ред.) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. С. 129–146.

12. Тесленко О. В. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення фразеології української мови в 5–7 класах загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ. 2000. 16 с.

13. Українська мова: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, що працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» 5–9 класи / Гавриш І. В., Семихат Н. В., Дроф'як С. М., Новожилова. 54 с.

14. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 1 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2021. 80 с.

15. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 2 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2021. 72 с.

16. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 3–4 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2021. 88 с.

17. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 5 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2022. 56 с.

18. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 6 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2022. 72 с.

19. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 7 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2022. 64 с.

20. Українська мова. 6 клас: зошит з друкованою основою : у 9 ч. Ч 8–9 / І. В. Гавриш, Н. В. Семихат, С. М. Дроф'як, Н. В. Новожилова. Харків : Інтелект України, 2021. 80 с.

References

1. Holub, N. (2013). *Metodychni rekomendatsiyi shchodo navchannya ukrayins'koyi movy v umovakh kompetentnisnogo pidkhodu* [Metodychni rekomendatsii shchodo navchannya ukraïnskoi movy v umovakh kompetentnisnogo pidkhodu]. *Dyvoslovo*. № 9. S. 2–7 [in Ukrainian].

2. Horoshkina, O. M., Bondarenko, N. V., Popova, L. O. (2020). *Metodyka kompetentnisno oriyentovanoho navchannya ukrayins'koyi movy uchniv litseyu na rivni standartu* [Metodyka kompetentnisno oriyentovanoho navchannya ukraïnskoi movy uchniv litseyu na rivni standartu: metod. Posib]. Kyiv : KONVI PRINT [in Ukrainian].

3. Hrubá, T. L. (2019). *Metodyka formuvannya movnoyi osobystosti starshoklasnyka na urokakh ukrayins'koyi movy (profil'nyu riven')* [Metodyka formuvannya movnoi osobystosti starshoklasnyka na urokakh ukraïnskoi movy (profil'ny riven): dys. na здобuttia nauk. stup. dokt. ped. nauk zi spets]. 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (ukraïnska mova). Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv. 547 s. [in Ukrainian].

4. Demydenko, H. (2014). *Paralinhvalni frazeolohizmy v ukraïnskii etnokulturi* [Paralingual phraseology in Ukrainian ethnoculture]: monohrafiia. Kryvyi Rih: NPP ASTERIKS. 175 [in Ukrainian].

5. Dyka, N. M., Ohar, Yu. V. (2016). Realizatsiya komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhotu do navchannya syntaksysu v profil'ni shkoli: vid dumky do tekstu [Realizatsiya komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhotu do navchannya syntaksysu v profil'ni shkoli: vid dumky do tekstu]. *Molodyi vchenyi*. 11(38). S. 426–431 [in Ukrainian].

6. Diduk-Stupiak, H. I. (2014). Dyskursno-tekstolohichny i prahmatyko-komunikatyvny aspekty linhvometodychnoy innovatsiynoyi makrotekhnolohiyi «Interaktsiya riznotypovykh pidkhotiv do vyvchennya ukrayins'koyi movy» v osnovniy shkoli [Dyskursno-tekstolohichny i prahmatyko-komunikatyvny aspekty linhvometodychnoy innovatsiynoi makrotekhnolohii «Interaktsiya riznotypovykh pidkhotiv do vyvchennya ukrayins'koyi movy» v osnovniy shkoli]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Pedahohika*. № 2. S. 88–95 [in Ukrainian].

7. Karaman, S., Horoshkina, O., Karaman, O., Popova, L. (2017). Formuvannya klyuchovykh kompetentnostey uchniv zasobamy pidruchnyka «Ukrayins'ka mova» dlya 9 klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv z pohlyblenym vyvchennyam filolohiyi [Formuvannya klyuchovykh kompetentnostei uchniv zasobamy pidruchnyka «Ukrayins'ka mova» dlya 9 klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv z pohlyblenym vyvchennyam filolohii]. *Ukrayinska mova i literatura v shkolakh Ukrainy*. № 6. S. 22–29 [in Ukrainian].

8. Kushnir, T. I. (2016). Formuvannya hramatychnoyi kompetentnosti uchniv 8–9 klasiv u protsesi vyvchennya syntaksysu [Formuvannya hramatychnoyi kompetentnosti uchniv 8–9 klasiv u protsesi vyvchennya syntaksysu : dys. kand. ped. Nauk]. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. 294 s. [in Ukrainian].

9. Metodyka kompetentnisno oriyentovanoho navchannya ukrayins'koyi movy uchniv litseyu na rivni standartu [Metodyka kompetentnisno oriyentovanoho navchannya ukrayins'koyi movy uchniv litseyu na rivni standartu (2020): metodychni posibnyk] / Horoshkina O. M., Bondarenko N. V., Popova L. O. Kyiv: KONVI PRINT. 128 s. [in Ukrainian].

10. Pentyliuk, M. (2010). Kompetentnisnyy pidkhit do formuvannya movnoyi osobystosti v yevrointehratsiyonomu protsesi [Kompetentnisnyi pidkhit do formuvannya movnoi osobystosti v yevrointehratsiyonomu protsesi]. *Ukrayinska mova ta literatura v shkoli*. № 2. S. 2–8 [in Ukrainian].

11. Sydorenko, V. (2016). Formuvannya syntaksychnoyi kompetentnosti uchniv na zasadakh innovatsiynykh osvitnikh pidkhotiv [Formuvannya syntaksychnoyi kompetentnosti uchniv na zasadakh innovatsiynykh osvitnikh pidkhotiv]. *Metodychni studii: zb. nauk.-metod. prats. Vyp. 5 / Ukl.: Mykhailo Vintoniv (vidpov. red.) ta in. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa*. S. 129–146 [in Ukrainian].

12. Teslenko, O. V. (2000). Mizhpredmetni zv'yazky u protsesi vyvchennya frazeolohiyi ukrayins'koyi movy v 5–7 klasakh zahal'noosvitni'oyi shkoly [Mizhpredmetni zv'yazky u protsesi vyvchennya frazeolohii ukrayins'koyi movy v 5–7 klasakh zahal'noosvitni'oyi shkoly: avtoref. dys. ... kand. ped. Nauk]. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian].

13. Ukrayins'ka mova [Ukrayinska mova : navchalna prohrama dlya zakladiv zahalnoi serednoi osvity, shcho pratsiuiut na naukovo-pedahohichnym proiektom «Intelekt Ukrainy» 5-9 klasy / Havrysh I. V., Semykhat N. V., Drofiak S. M., Novozhylova. 54 s. [in Ukrainian].

14. Ukrayinska mova. 6 klas (2021). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrayinska mova. 6 klas : zoshyt z drukovanoi osnovoio : u 9 ch]. Ch 1 / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 80 s. [in Ukrainian].

15. Ukrayinska mova. 6 klas (2021). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrayinska mova. 6 klas : zoshyt z drukovanoi osnovoio : u 9 ch]. Ch 2 / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 72 s. [in Ukrainian].

16. Ukrayinska mova. 6 klas (2021). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrayinska mova. 6 klas : zoshyt z drukovanoi osnovoio : u 9 ch. Ch 3–4] / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 88 s. [in Ukrainian].

17. Ukrainska mova. 6 klas (2022). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrainska mova. 6 klas: zoshyt z drukovanoi osnovoiu: u 9 ch. Ch 5 / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 56 s. [in Ukrainian].

18. Ukrainska mova. 6 klas (2022). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrainska mova. 6 klas: zoshyt z drukovanoi osnovoiu: u 9 ch]. Ch 6 / Intelekt Ukrainy. 72 s. [in Ukrainian].

19. Ukrainska mova. 6 klas (2022). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrainska mova. 6 klas: zoshyt z drukovanoi osnovoiu: u 9 ch. Ch 7 / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 64 s. [in Ukrainian].

20. Ukrainska mova. 6 klas (2021). Ukrayins'ka mova. 6 klas [Ukrainska mova. 6 klas: zoshyt z drukovanoi osnovoiu : u 9 ch]. Ch 8–9 / I. V. Havrysh, N. V. Semykhat, S. M. Drofiak, N. V. Novozhylova. Kharkiv: Intelekt Ukrainy. 80 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено систему роботи із засвоєння фразеологізмів учнями 6 класу за проектом «Інтелект України».

Наголошено, що навчання за програмою «Інтелект України» прогресивне й ефективне завдяки продуманості, інтегрованості, професіоналізму, творчості, патріотизму, результативності. Відповідно на поліфункціональних уроках української мови учні співпрацюють із різними партнерами в парі, групі, команді; виконують різні соціальні ролі; беруть на себе відповідальність за власні рішення та їхнє виконання; поглиблюють базові вміння та навички для спілкування українською мовою в життєво важливих для свого віку й актуальних для сучасного суспільства сферах і ситуаціях спілкування.

З'ясовано, що мовна змістова лінія уроків української мови в 6 класі не передбачає окремого розділу «Фразеологія». Проте майже на кожному поліфункціональному уроці наявна словникова робота з фразеологізмами, інтеграція знань та навичок.

Досліджено, що система роботи із засвоєння фразеологізмів учнями 6 класу за проектом «Інтелект України» має такі особливості: у висновках до уроків учням надано історичні довідки про фразеологізми біблійного походження, є мінісловники фразеологізмів, конкурси «Найрозумніший», «Готуємося до ЗНО», укладання речень із вивченими фразеологізмами. Зазначено, що шестикласники пізнають самобутність української мови й національну неповторність українців за допомогою експресивних можливостей фразеологізмів, складниками яких є займенники, числівники, дієслова. Крім того, діти переконуються на уроках української мови, що у фразеологізмах відображено навколишню природу українців, багатство рослинного і тваринного світу, зовнішній та внутрішній світ людини.

Наголошено, що, як показує досвід, учням 6 класу до вподоби засвоювати семантику сталих висловів за допомогою проектною роботи чи проблемних ситуацій: пояснити за допомогою малюнків на дошці, використати малюнок-пазли чи анімаційне відео; створити презентації фразеологізмів; відвідати мовне конструкторське бюро; доповнювати тексти вправ вивченими фразеологізмами; застосовувати міжпредметні зв'язки тощо.

Ключові слова: фразеологізм, система роботи, проект «Інтелект України», поліфункціональні уроки, учні 6 класу.